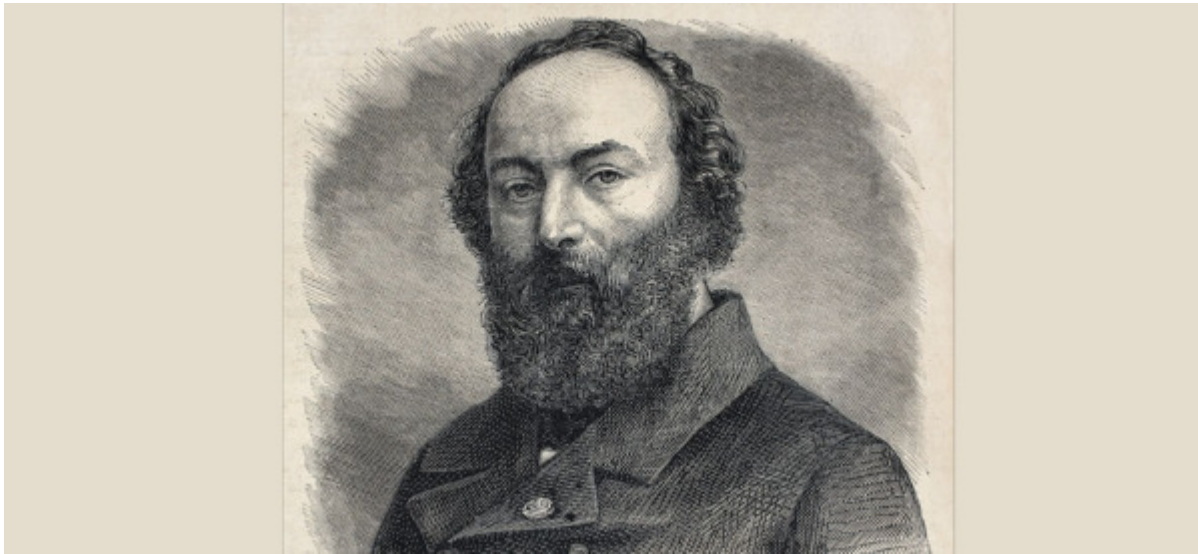

Τα όρια του Λόγου και των Αισθήσεων κατά τον Δ. Καταρτζή

/ [Πεμπτούσία](#)

Rousseau

Φαίνεται πως οι απόψεις του Rousseau[1], τον βρίσκουν σταθερά αντίθετο επειδή δεν ταιριάζουν με τον ορθολογισμό στον οποίο ο ίδιος πιστεύει, αλλά και επειδή τις θεωρεί επικίνδυνες για τον άνθρωπο και τον πολιτισμό του: «Όθεν, δεν έχει καμμιά άλλη φιλοτιμία, παρά να καταπείση μ' ευφράδεια και πολυμάθεια όλον τον κόσμο να πάρουνε τα όρη και τα βουνά, και να ξαναγένουν ανόητοι κ' άλαλοι, και φθάνωντας σ' αυτήν την ευδαιμονία, να σβύσουνε τη φωτιά πώφερ' ο Προμηθεύς, και να τζακίσουν τ' αλέτρι που πρωτομεταχειρίστηκε ο Τριπτόλεμος[2]».

Χωρίς να απαξιώνει την αίσθηση[3], ως γνωσιολογικό εργαλείο πρόσβασης στην αλήθεια, την περιορίζει αφού δέχεται και την παράλληλη ενέργεια του νου. Από τις ιδέες μάλιστα του νου και τις ενέργειες της ψυχής, ανάγεται ο άνθρωπος στην έννοια του τέλειου όντος που δημιουργεί και συντηρεί την φύση και τον άνθρωπο: «Ο φιλόσοφος, λοιπόν, παίρνει, ναι, απτης αίσθησης της ιδέαις του•δε στέκεται όμως μόνη σ' αυταίς, αλλά δέχεται και ιδέαις απτά νοήματα τα δικά του...απτης ενέργειαις της ψυχής που βλέπει κ' αισθάνεται εις αυτήνα, συνάγει την υπαρξί της απτά τελικά αίτια, που εποπτεύει στο παν, συμπεραίνει οτ'ειν' ένα ον πώκαμε τα

πάντα• κ' απτήν ψυχή του, που εν χρόνω νοεί κάμνει συμπερασμα πως ειν' ένα ον που νοούσε προτητερά του ανάρχως, ζαέρ για τη δημιουργία εκεινών πώκαμε, και θε να νοή αιδιώς , ζαέρ πάλε για τη συντήρησι αυτωνών, ο έστι θα τα προνοή[4]».

Αλλά και ο λόγος θα πρέπει να θέτει όρια στον εαυτό του καθώς είναι ματαιοπονία να προσπαθεί να εποπτεύσει όλες τις αρχές και να οδηγηθεί σε όλες τις αποδείξεις:«Και πείθεται σ'αυτά, γιατί όλα ειν' εναργή, λεγωντάς τα τα καταλαβαίνει πληρέστερα, και βλέπει πως δεν επιφέρουν καμμιά αντίφασι• ξέρει αυτός να μη χάνη τον καιρό του ποσώς, γυρεύωντας αρχαίς των αρχών και απόδειξι σε όλα τα πράγματα[5]».

Ο Λόγος, εκτός από την θεωρητική-ερμηνευτική λειτουργία, γίνεται και η αρχή της πράξης. Εδώ αναφέρεται το παράδειγμα του Σωκράτη, που πρώτος ασχολήθηκε συστηματικά με τα ηθικά ζητήματα. Μολονότι η θεωρία ήταν η χαρακτηριστική του ενασχόληση στράφηκε με τρόπο φυσικό στη διερεύνηση της πράξης, με οδηγό τις έννοιες του καλού και του κακού:«Ολ'η τρυφή τ'όμως, σαν τον Σωκράτ', είναι να περμαζώνη τη φιλοσοφία στον εαυτό του, και να δίδεται στα ηθικά, όχι μόνε κατά τη θεωρία τους, αλλά το καθ'αυτό εις την πράξι τους. Έχει λοιπόν αρχαίς των πράξεων του ανθρώπου, και πρεσβεύει καλαίς πράξεις και μοχθηραίς. Πράττει το καλό, γιατ' είναι καλό• κ'εκκλίνει απτό κακό, γιατ' είναι τέτοιο[6]».

Έτσι η αναζήτηση της αλήθειας δεν περιχαρακώνεται σε θεωρητικό πλαίσιο αλλά γεφυρώνεται με τον ηθικό προβληματισμό:«Μια χαρά του είναι να βρίσκη την αλήθεια που' ν' μεσ' τα όντα, και να μην μπερδεύεται με το ψευδος. Κ'άλλη πολλά μεγαλύτερη του απόλαυσ' είναι το ν'ακολουθά προαιρετικως το ότε και η και ως δει τα πάθη του, στης πράξεις του και στα λόγια του[7]». Παράλληλα με τον Λόγο αναπτύσσεται και η ηθική συνείδηση, που αποδοκιμάζει ή επιδοκιμάζει τις πράξεις σύμφωνα με τις προεπιλεγμένες ηθικές αρχές:«Ενί λόγω, έχει παντού την πεπαιδευμένη συνειδησί του αδέκαστο εταστή κ'αυτ' είναι ο αθλοθέτης του που τον στεφανώνει στα καλά έργα, κ'ο δήμιος που τον βασανίζει στα φαύλα[8]».

Τα πάθη θεωρούνται ως έμφυτες δυνάμεις, που δεν θα πρέπει να επιδιώκεται η εξαφάνισή τους[9], αλλά να τα στρέφουμε προς την επίτευξη της αρετής, ανάλογα με την κλίση του καθένα. Ο λόγος έχει την ικανότητα να μεταμορφώνει τα πάθη σε αρετές:«..αυτά λοιπόν δεν πρέπει να πάσχουμε να τα σβήσουμε στα παιδιά, και να τα κάμουμε τάχ'απαθη..επειδή..χωρίς τα πάθη δε γένεται καλίτερο το παιδί, αλλά γένετ'ένα κούτζουρο. Εκεινο που τυχαίνει μάλλον, είναι το να οικονομούμε τα πάθη τους προς την ίδια τους επίδοσι, και με τούτο να τα δίνουμε καλαίς έξες, ή οποίαις είναι αρεταίς κ'έχουν την έδρα τους στα πάθη ή μάλλον ειπείν αυταίς είναι τα ίδια πάθη βαλμέν' απτό λόγο σε τάξι[10]». Η ιδέα ότι το παιδί πρέπει να

έχει πάθη, απηχεί τον Rousseau, αλλά ξεκινά από τον Bayle η ακόμα και από τον La Rochefoucauld και την εποχή του Καταρτζή είναι κοινός τόπος[11].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Ο ανθρωπισμός λοιπόν για τον Rousseau, υφίσταται μόνο στην «φυσική» κατάσταση του ανθρώπου και οι κοινωνικές ανισότητες πηγάζουν, είναι σύμφυτες με τον πολιτισμό. βλ. Hall Stuart – Gieben Bram, Η Διαμόρφωση της Νεωτερικότητας. Οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός, μτφρ., Θανάσης Τσακίρης, Βίκτωρ Τσακίρης, β΄ εκδ., Σαββάλας, Αθήνα 2003, σ.78.

[2] «Εγκώμιο του φιλοσόφου, μακαρισμός του ορθοδόξου, ψόγος του αθέου, ταλάνισμα του δεισιδαίμων», ένθ'ανωτ.,σ.75.

[3] Σχετικά με την ηθική του θεωρία, το συναίσθημα του οίκτου, είναι η ρίζα των αλτρουιστικών διαθέσεων και θεμέλιο της ηθικής πράξης. Με τον τρόπο αυτό, γίνεται φανερό, πως το αίσθημα, είναι καθοριστικός παράγων της ηθικής δραστηριότητας, βλ. Jean-Jacques Rousseau, Πραγματεία περί της καταγωγής και των θεμελίων της ανισότητας ανάμεσα στους ανθρώπους, ένθ'ανωτ., σσ.44-45.

[4] «Εγκώμιο του φιλοσόφου, μακαρισμός του ορθοδόξου, ψόγος του αθέου, ταλάνισμα του δεισιδαίμων», ένθ'ανωτ., σ.73.

[5] αυτόθι, σ.73.

[6] αυτόθι, σ.73.

[7] αυτόθι, σ.73.

[8] αυτόθι, σ.73.

[9] Επίσης διακρίνει την φιλαυτία, που της προσδίδει υγιές περιεχόμενο και την θεωρεί απολύτως συμβατή με την κοινωνική τάξη, από την εγωπάθεια, η οποία παράγει όλα τα πάθη βλ. Π. Κονδύλη Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός, τ. Β΄, δ΄ έκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σ. 80.

[10] Δημήτριος Καταρτζής, Τα Ευρισκόμενα, εκδ. Κ. Θ. Δημαράς, Αθήνα 1970, «Σχέδιο της αγωγής», σ.27.

[11]Κ. Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Ερμής 1983, σ. 230.

***Παρατήρηση:** το παρόν άρθρο αποτελεί το δεύτερο μέρος εκτενούς αφιερώματος στις θέσεις του Δημητρίου Καταρτζή, για τη σχέση Φιλοσοφίας και Χριστιανισμού (με γενικό τίτλο: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΤΑΡΤΖΗ), το οποίο επιμελήθηκε ο θεολόγος – φιλόλογος Νικόλαος Μητρόπουλος και δημοσιεύεται από την ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ σε συνέχειες.